

UDK 39 : 929 Melik A. = 863

PRISPEVEK DR. ANTONA MELIKA SLOVENSKE ETNOLOGIJI

Tone C e v c*

Geografska znanstvena žetev uvršča prof.dr. Antona Melika v vrh slovenske geografske znanosti, dosti manj pa je znano, da so njegova dela v marsičem obogatila tudi slovensko etnologijo. Melikove zasluge za slovensko narodopisje je pred dobrimi štiridesetimi leti zajel v skicnih črtah France Kotnik v "Pregledu slovenskega narodopisja"(1). Obžalujemo lahko, da v knjigi profesorja Vilka Novaka, izšli pred nekaj leti z naslovom "Raziskovalci slovenskega življenja", ni portreta našega letošnjega jubilara(2). Naj bo ta moj poskus o prispevku profesorja Melika slovenski etnologiji, skromna oddolžitev človeku, ki je svoja široka znanstvena stremjenja usmeril tudi sorodni znanstveni stroki - etnologiji.

Širina Melikovega duha se kaže v tem, da je zmožgel temeljito, poglobljeno, znanstveno neoporečno in izredno delovno zajeti in se lotiti številnih vprašanj slovenske geografije, pa tudi v tem, da je s svojimi raziskavami temeljito posegel tudi v meje stroke. Res je, da sta si (bili) geografija in etnologija na nekaterih področjih zelo blizu druga drugi(3), toda pikolovec bi pač sklenil, da ostane v okviru svoje zakoličene stroke. Drugače je ravnal akademik Anton Melik, saj je dal naši stroki kar nekaj del, ki jih štejemo, tako kot geografija, za svoja. Melikova razmišljanja o vplivanjih zemljepisnega okolja na človeka, o povezanosti kmečkega doma z okoljem, o oblikovanosti naselij, doma, stavb, o kolonizaciji, vse to so vprašanja, ki so pritegovala tudi etnologa. Rezultat Melikovega ustvarjanja so dela, ki so postala, vsaj nekatera, temeljna tudi za slovensko etnologijo, še zlasti na področju takoimenovane "ludske gmotne kulture".

Kot raziskovalca kmečkih stavb na Slovenskem so mi seveda najbolj blizu tista Melikova razmišljanja, ki so povezana z našo stavbno kulturo. Rekel bi lahko, da je znanstveni prispevek Antona Melika o kmečkih naseljih, hiši in gospodarskih poslopijih precejšen. Etnološka stroka kar nekaj časa ni čutila prave potrebe po detajlnejši obravnavi ali sintezi teh vprašanj.

Ta trditev še posebej velja za njegovo študijo "Kozolec na Slovenskem". Kljub temu, da je izšla leta 1931, ni izgubila na znanstvenem pomenu zaradi funkcionalističnega in analitičnega znanstvenega pristopa. Njena vrednost ni upadla niti ob eseju Marjana Mušiča(4), niti ob razpravah drugih raziskovalcev(5). Z zadovoljstvom je mogoče ugotoviti, da so več let za Melikom prišli do podobnih znanstvenih spoznanj kot naš znanstvenik tudi tuji raziskovalci. S trdim terenskim delom, z vsestransko ana-

*Dr., znan. svetnik, Inštitut za slovensko narodopisje, ZRC SAZU, Novi trg 4, Ljubljana, YU

lizo, tudi z jezikovno in z zgledno primerjalno metodo, je Melik opredelil tipologijo kozolca in njegovo funkcijo v okviru kmečkega doma. Določil je meje razširjenosti te gospodarske naprave in na koncu poskušal dognati tudi njen izvir(6). Podobno kot Konrad Huber iz Švice(7) je tudi Melik spoznal, "da se je morebiti kozolec razvil iz prvotne zgradbe za hranjenje žita med časom žetve in mlatve"(8). Na Slovenskem je doživel kozolec največji ustvarjalni razcvet. Ko iščemo Slovenci spet potrditev svoje identitete, lahko do te pripomore tudi odlična Melikova geografsko - etnološka študija. Ta zasluži celo, da bi jo vnovič izdali v zborniku, v katerem naj bi bila objavljena še najnovejša znanstvena spoznanja o tej značilni gospodarski napravi, ki slikovito poživlja slovenski etnični prostor in ga povezuje s centralnoalpskim, ne samo stvarno, ampak tudi jezikovno.

Drugo, za etnološko stroko prav tako nepogrešljivo delo, predstavlja šest zvezkov "Slovenije". V poglavju "Naselja" je profesor Melik sistematično opisal kmečka naselja, oblike doma in hišne tipe(9). Več desetletij je bilo to poglavje zanesljiva opora etnoloških orisov stavb. Šele v zadnjih desetletjih se je tudi v slovenski etnologiji uveljavila tipološka razvrstitev stavb po etnoloških območjih(10).

Poučna so načela, po katerih se je ravnal Anton Melik pri preučevanju hiše na Slovenskem. Še danes zvane aktualno in sprejemljivo misli, s katerimi je opozarjal na stavbne razločke kot posledek socialne členjenosti prebivalstva. Manj kompleksni pa so se pokazali kriteriji, po katerih je določal profesor Melik hišne tipe na Slovenskem. Zanj je bil najpomembnejši videz stavbe, ki so ga opredeljevali njena velikost, nadstropnost, gradivo, oblika strehe, obdelava površin itn. (11). Ti zemljepisno vezani kriteriji so bili za stroko dovolj oprijemljivi, da je mogel Melik za Vurnikom utrditi na Slovenskem pet hišnih tipov. Seveda pa se s temi kriteriji ni bilo mogoče poglobiti v razvoj hiše, niti v funkcionalno povezanost njenih prostorov, dasi je profesor Melik za osvetlitev tudi teh vprašanj dal mnogo koristnih pobud. Sam sem jih s pridom upošteval tako pri pisanju disertacije z naslovom "Pastirski stanovi v Julijskih in Kamniških Alpah in njihov predslovanski substrat v arhitekturni dediščini" (1986), kot tudi pri obdelavi sintetične študije z naslovom "Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem"(12).

Končno naj se ustavim še pri zadnjem pomembnejšem Melikovem prispevku za slovensko etnologijo, pri študiji "Planine v Julijskih Alpah". Vprašanj o planinah na Slovenskem so se lotevali geografi sistematično, vendar si drznem trditi, da vse presega Melikova študija: po sistematiki, po trdnih zgodovinskih kriterijih, po izrabi terenskih in arhivskih virov, po širini zastavljene naloge in ne nazadnje po obilju gradiva, izjemno vabljivega za etnologa. Po tematiki so zlasti privlačna poglavja: Kateri načini gospodarjenja so privedli človeka v Julijske Alpe; Vloga planin v sistemu planinske paše in živinorejskega gospodarstva; Posestne razmere in Naselja(13). S to obsežno raziskavo planin v Julijskih Alpah je Melik postavil trdne zgodovinske temelje tudi etnološkim raziskavam. Mednje lahko uvrstimo odlično Novakovo študijo o "Odkupu in ureditvi pašnih služnostnih pravic v Bohinju(14), ki se v marsičem navezuje na poprejšnje Melikove raziskave. Tudi za prihodnje bo obveljalo: kdorkoli se bo loteval preučevanja življenja pastirjev v Julijskih Alpah, ne bo mogel mimo dragocene Melikove študi-

je, ki ostaja vir in spodbuda nadaljnjih raziskav.

Prav je, da opozorim vsaj še na eno področje Melikovega raziskovanja, na zaokrožene regionalne študije, ki nudijo etnologu obilo novih spoznanj. Zgledna po zasnovi, bogata po gradivu, prenicljiva po spoznanjih, tudi za etnologa, je študija o "Bovcu in Bovškem"(15). Razprava se dotika naselitve človeka v tem zaokroženem alpskem svetu, njegove neposredne vezanosti na ta svet in odvisnosti od narave, pa tudi povezanosti s širšim zaledjem. Etnologu se ob branju študije odpirajo širša obzorja v razumevanju soodvisnosti človeka in okolja. Etnologova razmišljanja o regionalnih kulturnih značilnostih v marsičem soglašajo s spoznanji o zemljepisnih posebnostih in ne nazadnje, tudi z vegetacijskimi, na kar opozarja tudi Anton Melik.

Za celostno predstavitev etnološko pomembnih spoznanj, ki jih prinašajo Melikove študije, bi morali seveda pregledati večino njegovih del. Tega se to pot nisem lotil, ne nazadnje tudi zato, ker bi tako zastavljena naloga terjala mnogo več skrbnega in dolgotrajnejšega dela. Zato ostaja moj spis torzo. Ta kliče k celovitejši in temeljitejši študiji, ki jo zasluži naš največji slovenski geograf. Nič pa ne spremeni temeljnega spoznanja, ki ga hoče poudariti moj spis: Če bi akademik dr. Anton Melik - čigar stoletnico rojstva slavimo te dni - ne napisal nobenih drugih del, kakor študijo "Kozolec na Slovenskem", šest zvezkov "Slovenije" ter monografijo "Planine v Julijskih Alpah", je to dovolj, da bo za vedno zapisan tudi v zgodovini slovenske etnologije.

Opombe

1. F.Kotnik, Pregled slovenskega narodopisja, v: Narodopisje Slovencev, 1, Ljubljana 1944, 45-46.
2. V.Novak, Raziskovalci slovenskega življenja, Ljubljana 1986.
3. J.Senegačnik, Planinsko gospodarstvo naših Alp v luči dosedanjih etnoloških in geografskih raziskav, v: O razmerju med geografijo in etnologijo. Dela 3, Ljubljana 1986, 100-101.
4. M.Mušič, Arhitektura slovenskega kozolca, Ljubljana 1970.
5. J.Stebej, Gradivo za obravnavo o kozolcu na Slovenskem, v: SE 6-7, 35-72; M.Gavazzi, Vor - und frugeschichtliches in der Volksüberlieferung im Ostalpenraum, Alpes Orientales 5, Ljubljana 1969, 113-124.
6. A.Melik, Kozolec na Slovenskem, Ljubljana 1931, 49-100.
7. K.Huber, Über die Histern - und Speichertypen des Zentralalpengebietes. Eine Sach- und Sprachgechichtliche Untersuchung, Geneve 1944.
8. A.Melik, Kozolec na Slovenskem, 95.
9. A.Melik, Slovenija. Geografski opis. Ljubljana 1936, I, 2 zv. 530-598.
10. V.Novak, Stavbe, v: Slovenska ljudska kultura. Oris. Ljubljana 1960, 108-135.
11. A.Melik, Slovenija 1, 2.zv. 571-574.
12. T.Cevc, Arhitekturno izročilo pastirjev, drvarjev in oglarjev na Slovenskem. Kulturnozgodovinski in etnološki oris. Ljubljana 1984.

13. A.Melik, Planine v Julijskih Alpah, Ljubljana 1950.
14. V.Novak, Odkup in ureditev služnostnih pašnih pravic v Bohinju (Slovenija), v: Zbornik filozofske fakultete, 2, Ljubljana 1955, 259-315.
15. A.Melik, Bovec in Bovško, v: Geografski zbornik 7, 1962, 307-388.

THE CONTRIBUTION OF DR. ANTON MELIK TO SLOVENE ETHNOLOGY

Tone Cevc

Summary

In a brief paper in memory of Dr. Anton Melik, the author emphasizes that part of the academician's scientific harvest which is significant not only for geography but also for Slovene ethnology. Melik's description of farming settlements and farmers' homes have remained to this day the basis for the typological classification of folk architecture in Slovenia. With works like Hayracks in Slovenia (1931), the six volumes of Slovenia (1935 - 1960), the paper Pastures in Julian Alps (1950), and several regional studies to his credit, Anton Melik has earned a place in the history of Slovene ethnology as a noted researcher of folk architecture and a pioneer in the historical research of summer mountain pasturage in the Slovene Alps.